

PIANA (87) *sb f*

piana (82), **pijana** (5); pijana *RejAp*; *piana* : pijana *GlabGad* (2:1), *BielKron* (1:1), *RejZwierc* (3:2).
sg N *piana* (36). ◇ *G* *piany* (8). ◇ *D* *pienie* (1). ◇ *A* *pianą* (9). ◇ *I* *pianą* (8). ◇ *L* *pianie* (1). ◇ *pl N*
piany (13). ◇ *A* *piany* (4). ◇ *I* *pianami* (5). ◇ *L* *pianach* (2); -ach (1), -(a)ch (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. *Lekka, pęcherzykowata, nieprzezroczysta masa tworząca się na płynącej wodzie lub na powierzchni niektórych płynów lub z niektórych płynów wskutek ich silnego ubijania, wstrząsania, nagrzewania, fermentacji itp.; spuma Murm, Mymer¹, Mącz, Calep, Vulg, Cn; mucor, saliva Mącz (70) : Murm 54; Mymer¹ 23v, 36v; Wezmi łoku chrzanowego albo rzodkwanego/ foli/ wina/ oczthtu, To wżytko vbij w iakiem kolwiek naczyniu/ aż będą piany FalZioł V 116v, V 8v, 75v; Ieſtliże na wirzchu [krwi] będą pijani albo wody wiele około niey, tam zbytek flegmy znamionuie w głowie albo w ciele. GlabGad E5v; Krol [...] Pátrząc ná morſkie ptaki/ co pyánę łápáli/ Szukáiąc áby w piánách wżdy co ználeść mieli [...] RejZwierz 17v; Thá rzeká [Ren] pod miálto Lánfenberg cíáfnemi fkálami ſcíſniona idzie/ pijánami biálemi opływáiąc BielKron 283; Saliva, Piáná álbo łuk winny. Mącz 365d, 365d, 410d [2 r.]; Weźmi ślimakow/ á nákláďz ich w gárniec/ przyſtaw bes wody do ognia/ przykryże ie áźfye piáná ná nich wzbije/ tę piánę zbiéray SienLek 127; [Chłop do karczmarki] podawałz nam s piánami/ Day s konwią náleiem fámi. RejZwierc 235v; Calep 1001a [2 r.], 1001b; WujNT Iudae 13; WitosłLut A2, A6 [2 r.].*

piana czego (2): *GlabGad* C5v; *Lábećie fádło [...]* nieda fye licu kázić: á ktemu gdy piáną młodego piwá máże. *SienLek* 80.

piana na czym (4): *FalZioł* IV 44d; *Leop Os* 10/7; *In vino dicitur mucor, Piáná która bywa ná winie poki yełt młode. Mącz* 235b, 235b.

W porównaniach (14): *Leop Os* 10/7; *BielKron* 433; *Mącz* 365d, 410d [2 r.]; *RejAp* 10; przy vrodzeniu człowiek iełt iáko pijáná/ po vrodzeniu iáko bánká która ſie ledá wichrem záchwiana wneth ſłuc może *RejZwierc* 47v [*idem* [WerReguła]]; *Oczko* 17v; *Gniéw iego nietrwálzzy piány/ A łáski wiek nieprzetrwany KochPs* 41; *GrabowSet* B2; [*heretykowie sq*] iáko nádęte wáły/ im ſię wyźłzey pyłznić ſię podnoſzą/ tym więcey zelżeni/ iákoby ſię w lekkie piány roſpufzczáiąc giną. *WujNT* 836, 836 [2 r.], *Yyyyy4v*; [WerReguła 82].

W charakterystycznych połączeniach: piana biała, lekka, palona, pływająca, stojąca, świeża, tłusta; piana młodego piwa, wody ciekącej; piana na piwie, na winie, na wodzie; piana cieknie, płynie; nietrwalszy piany, pełen; pianami opływający; zdmuchnąć z pianami; zdożyć pianą.

Zwroty: »pianą się posiewać« (2): *Mucescit cerevisia, Poczina ſie piáną pofiewać/ kifieć. Mącz* 235b, 235b.

»toczyć piany« (1): [*pójdziemy*] tám/ kędy biála rzeká toczy piány *OstrEpit* A3.

»pianą zbierać, zmiatać« = *spumam agere, despumare Mącz* [szyk zmienny] (3:1): *Despumo, Szumuyę/ zmiatam piánę. Mącz* 410d, 410d; *komu fye ſkorá rozſiada/ Warz miód/ á zbiéray piány/ pomázuyże nimi. SienLek* 136, 127.

Wyrażenia: »piana morska« = *spuma maris* (3): *Więc oni Poetowie/ áby z morſkiey pyány/ Miálá ſie była [Wenus] zyáwić/ nápletli báſniámi. RejWiz* 37v; *WujNT* 836 marg, *Yyyyy4v*.

Szeregi: »piana albo posiewanie« (1): Mucor cerevisiae, Piáná álbo pośiewanie ná piwie młodym kifáyącym. *Mącz* 235b.

»piana albo szumowiny« (1): gdzie tłuściość iáka cieplice grzeie/ naydzie tho/ że ná dnie fye zśiáda/ á z łupiézmi ónémi/ y iákoby z tłuftą piáną álbo z szumowinami wypływa *Oczko* 17v.

»wały i piany« (2): Heretycy fá iáko wały y piány morskie. *WujNT* 836 *marg*, Yyyyy4v.

Przen (1) : Bo coby nas zdobiło zacnemí spráwami/ To wżytko precz zdmuchnimy pośpołu s piánami. *RejZwierc* 252.

[*Zwrot*: »na pijanę dmuchać«: GOśpodarzu mam zá fwe/ żądam rychło słuchác Co mi powiesz/ zaniecham ná piianę dmuchać. *ZbylPROzm* C2.]

a. *W moczu (po wyglądzie piany rozpoznaje się chorobę)* (7) : maż obaczyć pilno czo pływa w vrinie/ abowiem bywaią wniew obłoczki, bywaią włofy/ bywaią kamienie/ piany na wirzchu vriny/ y inłze rzeczy. *FalZioł* V 1v.

piana na czym (1): Trzecia piana na vrinie iest/ ktora fie wlecze przedługowato *FalZioł* V 8v.

W połączeniach szeregowych (2): *FalZioł* V 1v; [*Mocz*] Ty części włobie ma Obręcz/ Bánki/ żyarná mgły/ piánę/ ropę/ tłuściość/ łufki/ piałek/ krew/ włofy/ otręby/ popiół/ násiénie/ vřtanie álbo drożdże. *SienLek* 25v.

W porównaniu (1): AMpulla. To iest piana nadęta iako bańka *FalZioł* V 8.

Wyrażenia: »piana bańczysta« (1): piana przedługowata nie bańczyfta/ ani napodobieńřtwo ziarnek. Znamionuie wrzenie krwi w żyłach *FalZioł* V 8v.

»piana nadęta« (1): Tu zafię maż wiedziecz o bańkach kore [!] fie czynią z vriny/ to iest piana nadęta na wierzchu vriny pływaiąca. *FalZioł* V 8.

Szereg: »piana albo bańka« (1): Druga iest piana albo bańka ktora po vmokrzeniu řtogi dłu⁸⁰ nad vriną *FalZioł* V 7v.

b. *Pienista ślina* (12) : biegunkę zařtanawia/ [...] piana řwieża kiernozia z oczthem *FalZioł* IV 4a; Czemu fie flinią ludzie wielką niemoc cirpiáci [...] Iż materia takowey niewoci [*lege*: niemocy] iest w mozgu, czo lekarze po onych pianach poznawaią. *GlabGad* C6; Saliva, Śliná/ Piáná. *Mącz* 365c; *SienLek* 120, 134, 150.

W charakterystycznych połączeniach: *piana końska* (2), *kiernozia* (2).

Fraza: »piana ciecze; piany płyną, pocieką, pojda« (1;1:1:1): Twarz [*króla pychy*] podobna ku řzkápie/ kiedy buyno kroczy/ Pyány mu z gęby płyną/ á blyřczą fie oczy. *RejWiz* 166v; *SienLek* 58; *RejZwierc* 75; *KochPieś* 49.

Zwroty: »miotac pianę« (1): Pijány řmierdzi iáko pyes przez řciánę/ Gdy řkwárnę miece á wieczorną pyánę. *RejZwierc* 217v.

»otrzc pianę« (1): Po tym znać niemoc wielką/ kiedy padwřzy pieni fye bárzo/ iefli mu otrą pirwą piánę/ á więceyfye niepieni/ może być zdrow *SienLek* 58.

[»piany toczyć«: wypadł wieprz řtrářzny/ á z řwoiey gęby Pijány toczył/ przez ořtre zęby. *KmitaŁów* A4v.]

Szereg: »para i piana« (1): párá řmrodliwa/ Y řprořna piáná ciecze miedzy zęby Z troiákiéy gęby [*Cerbera*]. *KochPieś* 49.

2. Pumeks (według ówczesnych pojęć będący zakrzepłą pianą morską) (3) :

Wyrażenie: »piana morska« = *spuma maris* *Mącz* (3): Wezmi kołci Sepij (z apteki) na proch łtartej/ prochu z czałzołek morzkich białych/ prochu piany morzkiej/ kokornaku *FalZioł* V 111, IV 59c; *Mącz* 399d.

3. Zanieczyszczenie (14) :

a. min. Szumowiny krzepnące na powierzchni wytapianego minerału używane między innymi w lecznictwie (12) : *Palea aeris*, *Miedziána* *szumá*/ *piána*. *Mącz* 273b.

Wyrażenia: [»piana saletrowa«: *Piána* [!] *łálétrowa* ma niémał tąż moc/ iáko *łálétrá* [...] Czyniąc plałtr z téy piány z wołkiem/ dobrze ij *kłáždź* [!] tym/ którzy pokarmu nieczuią w żołądku. *UrzędowHerb* 414b.]

»skłana piana« (1): Wezmi wapna nie gałzonego iednę librę/ *glas gal* [*lege: glasgal*]/ tho ieft *fklaney* piany *łzelć łotow* *FalZioł* V 101v.

»sr(z)ebrna, z srebra piana« = *argyritis* *Mącz*, *Calep*; *litargirium* *FalZioł* [*szyk 4:1*] (4:1): *FalZioł* III 37c; *Mącz* 16a; *Popioł* z niewieścich włołow/ z *śrebrną piána* *zmiełzawłzy*/ *świerzb y krołty ná oczu goi*. *SienLek* 68, 136; *Calep* 94b.

»łota piana« = *bracteola auri*, *chrisitis*, *chrysocolla*, *lithargyrium* (*a. lithargyrum*) *Mącz* [*szyk 3:2*] (5): *Litargirium* [...] Ieft *dwoiakie*/ Iedno ieft *piana z łota* [!]/ á drugie iefth *piana z Srebra* *FalZioł* III 37c; *Mącz* 26d, 52c [2 r.], 196a.

b. Osad; amurca, crusta *Calep* (2) : *Amurca* – *Piana* na oleiú, albo brud. *Calep* 65b, 273a.

Cf **KRWAWOPIENNY, PIANORODNY**